

Kerkarchitectuur

Cultuurmenules Kerkarchitectuur Voorburg voor Groep 8

Informatie voor de docent

Opzet Cultuurmenules

ERF_CM8

Beste docent,

Leuk dat u binnenkort met de klas te gast bent bij de les Kerkarchitectuur in Voorburg. We gaan twee kerken bekijken en vergelijken. En dat alles in 90 minuten! In deze handleiding staat in het kort beschreven wat jullie kunnen verwachten tijdens het bezoek. In dit document staan de digitale lessen ter voorbereiding en als verwerkingsmateriaal. Tot ziens bij de kerken!

Het Erfgoedpodium, de educatiegroep en alle vrijwilligers

Inleiding en verantwoording

De les kerkarchitectuur is vanaf schooljaar 2016-2017 toegevoegd aan het Cultuurmenu in Leidschendam-Voorburg. Het Cultuurmenu is een doorgaande leerlijn cultuureducatie voor het basisonderwijs. Leerlingen maken tijdens de acht jaar dat zij op school zitten, kennis met de belangrijke culturele disciplines in hun eigen omgeving: muziek, dans, literatuur, theater, beeldende kunst en cultureel erfgoed. Elke deelnemende instelling is aan een schoolgroep gekoppeld en het aanbod is op het niveau van deze schoolgroep afgestemd.

Het erfgoedpodium krijgt dit schooljaar de groepen 8 op bezoek. De leeftijd van deze kinderen is ongeveer twaalf jaar.

De tussendoelen zijn gebaseerd op het leerplankader Cultuur in de Spiegel. Daarnaast hanteren wij de uitgangspunten geformuleerd in de leerlijn cultureel erfgoed van de SLO. Wij verwerken bij ons educatie-aanbod het competentiemodel mediawijsheid van mediawijzer.net. Daarbij focussen we ons bij deze lessen vooral op het onderdeel communicatie (c1, c2 en c3 uit het model): functionele en aansprekende content creëren.

Praktische informatie

Het bezoek aan de kerken bestaat uit meerdere opdrachten. Om het bezoek gezellig en vlot te laten verlopen graag aandacht voor het volgende:

- Van zowel leerkracht als begeleiders verwachten een actieve houding;
- De klas op school al in drie groepen verdelen;
- Minimaal drie extra begeleiders vanuit school zodat elke groep één volwassen begeleider heeft;
- Vooraf op school naar het toilet;
- Bij regen is het handig om een aantal paraplu's mee te nemen zodat kinderen min of meer droog kunnen werken aan de opdrachten;
- Elk van de drie groepen neemt een paar smartphones en/of camera's mee voor de foto-opdrachten. Ons advies: 1 device per 3 kinderen;
- Elk van de drie groepen neemt een etui mee met voldoende schrijfpennen en hb-tekenpotloden;
- De kinderen krijgen ter plekke per groepje klemborden, teken/schrijfpapier en meetlinten om de opdrachten te kunnen maken;
- De leerlingen maken een aantal opdrachten op papier. Het is handig als de leerkracht een tas meeneemt om de tekeningen en schrijfsels na afloop in te doen;
- Fietsen kunnen bij de daarvoor bestemde rekken gestald worden: bij de sluis, Leidschendam;
- Benadruk de veiligheid bij de kinderen. We hebben te maken met het verkeer om ons heen;
- De groep wordt bij de Oude Kerk in Voorburg centraal ontvangen voor de eerste opdracht. Daarna gaan de drie groepen ieder met hun eigen begeleiders aan de slag met de rest van de opdrachten;
- Na tien minuten wordt er gewisseld en gaat de groep met een andere opdracht beginnen;
- De klas loopt gezamenlijk met leerkracht en begeleiders o.l.v. de educatiemedewerker naar de Franse kerk voor het vervolg van de cultuurmenules;
- De cultuurmenules begint om 9.30 en eindigt om 11.00;
- Aan het eind van de les worden klemborden en

Lesdoelen

Maak kennis met erfgoed in je eigen omgeving

Bij het samenstellen van het lesprogramma voor groep 8 is gekozen om in te gaan op het thema 'kerkarchitectuur'.

Het algemene doel van de les is het vergelijken van twee kerken.

Aansluiting kerndoelen

- Kerndoel Nederlands;
- Kerndoel Rekenen;
- Kerndoel Kunstzinnige oriëntatie;

Overige doelen

- Leerdoelen cultureel erfgoed van de SLO;
- Doelen leerplankader van Cultuur in de spiegel (Cultuur met Kwaliteit)

Aansluiting Onderwijstheorieën

Met het lesprogramma spelen we in op het eindadvies van het Platform Onderwijs 2032. Wij ondersteunen betekenisvol onderwijs.

Vakoverstijgende opdrachten vormen de basis voor de erfgoedlessen. Leren in een erfgoedcontext staat centraal.

https://issuu.com/mediamucho/docs/leren_in_een_erfgoedcontext

- Leerlingen werken aan identiteitsvorming en burgerschap door historisch besef van verbondenheid met de eigen omgeving.

Bij het samenstellen van de les hebben wij de vijf gouden regels uit de Wijzer met Erfgoededucatie gehanteerd.

1 Zorg voor een zinvolle beleving

2 Zet met erfgoedlessen aan tot historisch redeneren

3 Goed leren kijken: wat zie je?

4 Laat leerlingen hun waarnemingen onder woorden brengen

5 Heb het lef!

De Voorbereiding

"Een goed begin is het halve werk"

Ter voorbereiding op de les kerkarchitectuur is er materiaal voor een voorbereidende les. Dit materiaal is beschikbaar gesteld op het wiki platform, een samenwerking van erfgoedpartners in Leidschendam-Voorburg.

http://wiki.toenleidschendam-voorborg.nl/wiki/Kerkarchitectuur_Voorburg

Kerkarchitectuur door de eeuwen heen

De pagina kerkarchitectuur door de eeuwen heen, gemaakt in de lokale wiki geeft antwoord op de onderzoeksvragen wat is een kerk, wat is de functie van een kerk door de jaren heen en waarom zien kerken er zo verschillend uit.

http://wiki.toenleidschendam-voorborg.nl/wiki/Kerkarchitectuur_door_de_eeuwen_heen

Het ABC van de kerkarchitectuur.

De powerpointpresentatie bestaat uit een ABC van de kerkarchitectuur. Op deze manier komen de kinderen in aanraking met de begrippen. De begrippenlijst kan ook als dictee bij een taalles worden ingezet.

<https://www.slideshare.net/JannekeVanWijk/het-abc-van-de-kerkarchitectuur-73579543>

Tekenen en Schetsen

Grijstonen arceren en stilleven: Presenteer de instructievideo 'Schetsen met een HB potlood' aan de leerlingen.

Ter ondersteuning is er een instructie (Schetsen HB-potlood) beschikbaar voor de leerlingen. Print deze uit.

<https://vimeo.com/207259755>

Fotograferen

Omdat de leerlingen ook gaan tekenen en fotograferen zijn er diverse instructiefilmpjes.

Pinterest

We willen jullie vragen om jullie foto's, schrijfsels, tekeningen en werkstukken te plaatsen op de Pinterestpagina van jullie school. Heel graag onder vermelding van: datum, leerjaar, naam van de school, de titel van het kunstwerk.

Als je nog geen Pinterestpagina hebt volg dan deze instructie.

<http://www.my-friends.be/page/hoe-maak-je-een-bord-pinterest>

De Voorbereiding

"Een goed begin is het halve werk"

Kerkarchitectuur: vorm en betekenis

Locatie: Oude Kerk   Begeleiding: Educatie medewerker

Opdracht 1 (voor de hele klas)   Duur: 5 minuten

Benodigheden: klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, rolmaat/meetlint, stopwatch.

Voorbereiding op school

Kerkgeschiedenis door de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Kleurplaten bij de architectuurbegrippen. Spreekwoorden en gezegdes over kerken.

Interactieve luisteropdracht bij de hoofdentree

Kinderen staan met hun groepje en hun begeleider(s) om de gids heen bij de Zuidelijke hoofdingang en kijken naar de kerk. Ze luisteren en praten mee met het interactieve verhaal van de gids: "Wie van jullie is er wel eens in deze kerk geweest? Waar kun je aan zien dat dit een kerk is? (Kerkarchitectuur: toren, klokken en galmgaten, ramen.) Hoe weet je dat er een kerk in de buurt is? (Klokslagen voor de tijd of voor het bekendmaken van bijzondere gelegenheden als een huwelijk of een overlijden. In vroegere tijden luidden men de klokken ook bij gevaar.) Hoe oud zou deze kerk zijn? (Dit is een kerk uit de 13e eeuw gebouwd in gotische stijl. Tot en met 1765 zijn er uitbreidingen gerealiseerd.) Welk deel van de kerk vinden jullie er het modernste uitzien? (Het portaal in Lodewijk XVIe stijl.) Deze kerk heeft dus 700 jaar geschiedenis meegemaakt. Noem eens een paar grote gebeurtenissen? (Oorlogen, geloofsoptanden, hongersnood en ziektes zoals de pest.) Zien jullie wat voor dier er op de torenspits staat? (Een gouden leeuw, waarschijnlijk een verwijzing naar het wapen van een rijke familie die de bouw van de kerktoren had betaald.) Eindvraag: hoe laat is het? Zoek de klok."

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

Leren door kijken

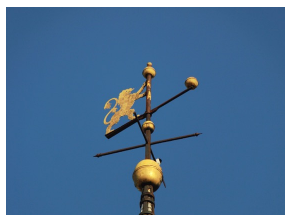
Meetopdracht bij voorportaal

Locatie: Oude kerk

Begeleiding: Educatied medewerker

Opdracht 2 (per groepje)

Duur: 15 minuten

Benodigheden: klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, rolmaat/meetlint, stopwatch.

Vorbereiding op school

Kerkgeschiedenis door de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Kleurplaten bij de architectuurbegrippen. Spreekwoorden en gezegdes over kerken.

Meetopdracht bij het portaal

Ervaar het formaat van de kerk. Kinderen krijgen van de gids klemborden, papier en meetlint. Ze nemen afstand van de kerk en proberen te schatten hoe hoog de kerk is. Ze noteren hun eerste schatting. Nu proberen ze grip op de maatvoering te krijgen. Bijvoorbeeld door je eigen lengte af te zetten tegen de lengte van de entree. Kun je nu een betere schatting maken van de hoogte? Noteer ook deze schatting. (Deze kerk is 40 meter hoog.) Nu gaan we de breedte proberen in te schatten. Meet een grote voetstap van jezelf en noteer de lengte. Loop nu met grote voetstappen langs de muren om de maat te bepalen. Noteer welke muren je hebt 'gemeten'. (De kerk is 39 x 26,5 meter.)

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

Leren door kijken

Prinses Marianne reken- en tekenopdracht

Locatie: Oude Kerk Begeleiding: Educatie medewerker

Opdracht 3 (per groepje)

Duur: 15 minuten

Benodigheden: klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, stopwatch.

Vorbereiding op school

Kerkgeschiedenis door de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Kleurplaten bij de architectuurbegrippen. Spreekwoorden en gezegdes over kerken. Tekeninstructie over grijstonen en arceren.

Prinses Marianne reken- en tekenopdracht

Deze prinses van Oranje werd geboren in 1810 en woonde vanaf 1848 tot haar dood in Voorburg. Ze ging regelmatig naar deze kerk. Wat heeft ze in haar hand? (Bijbel.) Dit bronzen standbeeld (gemaakt door de Voorburgse kunstenaar Marianne Gobius) is 100 jaar na de dood van de Prinses Marianne gemaakt. Hoe oud was de Prinses toen ze in Voorburg kwam wonen (38 jaar) en hoe oud is ze geworden (73 jaar)?

Kies een positie bij het standbeeld en maak een mooie tekening van de Prinses. (Tekentips: kijk goed naar haar houding, ze kijkt een beetje omhoog; teken dunne hulplijnen om grip op de verhoudingen te krijgen; gebruik grijstonen en arceringen om licht/donkereffecten in je tekening te maken; besteed aandacht aan details: de bijbel in haar hand, haar voetje onder de jurk vandaan, etc.)

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

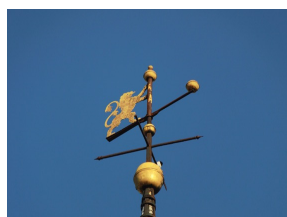
Leren door kijken

Kijken en fotograferen in de kerk

Locatie: Oude Kerk Begeleiding: Educatie-medewerker

Opdracht 4 (per groepje)

Duur: 15 minuten

Benodigheden: klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, plattegrond van de kerk, stopwatch.

Vorbereiding op school

Kerkgeschiedenis door de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Kleurplaten bij de architectuurbegrippen. Spreekwoorden en gezegdes over kerken. Fotografie-instructie.

Kijken en fotograferen in de kerk.

De oorspronkelijke 13e-eeuwse kerk bevond zich in de ruimte tussen de zuilen tot halverwege het koor. (De afmeting was ongeveer 25 x 6 meter.) Diverse uitbouwen vonden plaats in de 15e, 16e en 18e eeuw (zie plattegrond.) We lopen langs de Mariannebank (door de kerkvoogden besteld uit dankbaarheid voor de belangstelling van de Prinses) en het Marianneorgel (de Prinses heeft dit kostbare orgel geschonken aan de kerk). Vroeger werden leden van belangrijke families begraven in de kerk (wie kent de uitdrukking 'rijke stinkerd'?). We bekijken de monumentale grafstenen. De twee grote stenen vormen tezamen een familiestamboom. Welke steen zou van de vrouw zijn en welke van de man? Deze twee stenen zijn gespaard gebleven tijdens de beeldenstorm. De kinderen maken foto's van alles dat ze mooi of interessant vinden.

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

We lopen gezamenlijk olv de gids naar de Franse Kerk (5 minuten.)

Leren door kijken

Interactieve luisteropdracht bij hoofdentree

Locatie: Franse kerk

Begeleiding: Educatied medewerker

Opdracht 5

Duur: 15 minuten

Benodigheden: gelamineerde foto van de kerk in oorspronkelijke staat, klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, gelamineerde foto van de houtgravure uit 1850, stopwatch.

Vorbereiding op school

Kerkarchitectuurstijlen de de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Spreekwoorden en gezegdes over kerken.

Interactieve luisteropdracht bij het hek van de hoofdentree

Kinderen staan met hun groepje en hun begeleider(s) om de gids heen en kijken naar de kerk. Ze luisteren en praten mee met het interactieve verhaal van de gids: wat valt jullie direct op als je deze kerk vergelijkt met de Oude Kerk? (Het formaat, minder ornamenten.) Hoe oud is deze kerk? (Geschiedenis: in 1726 werd dit kerkje gesticht en gebouwd door uit Frankrijk gevluchte hugenoten. De Franstalige kerkdiensten van deze hugenoten werden ook bezocht door Hollandse Voorburgers. Zij vonden het chique om 'op z'n Frans' ter kerke te gaan. Op deze houtgravure uit 1850 kun je zien dat het kerkje door de eeuwen heen niet veranderd is. Het is gebouwd in een eenvoudige classicistische stijl. (Classicisme heeft elementen van Griekse en Romeinse architectuur: in dit geval timpaan en zuilen). Vanaf 1926 worden hier geen Franse diensten meer gehouden. De kerk heeft wel haar naam gehouden. Ook is deze straat naar deze kerk genoemd. Eindvraag: hoe laat is het? Zoek de klok."

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

Leren door kijken

Taalopdracht bij Franse kerk

Locatie: Franse kerk / Peperbus

Begeleiding: Educatiedewerker

Opdracht 6

Duur: 15 minuten

Benodigheden: klemborden, schrijf/tekenpapier, werkblad, pen, hb-potlood, stopwatch.

Vorbereiding op school

Kerkarchitectuurstijlen de de eeuwen heen. Powerpoint begrippenlijst kerkarchitectuur. Spreekwoorden en gezegdes over kerken.

Taalopdracht bij de Franse Kerk

Schrijf in alle talen die je kent het woord 'kerk'. (Het oorspronkelijke woord voor kerk komt uit het Grieks: Eklesia.) Bij de Franse kerk wordt een beeldgedicht gemaakt aan de hand van een werkblad.

Van de begeleiders van school wordt verwacht dat zij de kinderen helpen daar waar nodig.

De Verwerkingsles

De Franse kerk is gebouwd door en voor Franse Vluchtelingen. Veel Nederlanders hebben Franse voorouders. Ze stammen dan af van bijvoorbeeld gevluchte Huguenoten uit de 17e eeuw, vluchtelingen tijdens de Franse Revolutie of Napoleontische soldaten uit begin van de 19e eeuw.

Sommige kerken lopen leeg, terwijl verenigingen op zoek zijn naar ruimte. De overheid bedenkt samen met jou een toekomst voor de kerken. In deze kerk komt elke zondag een geloofsgemeenschap bij elkaar. Bedenk met je groepje functies waarvoor je een kerk nog meer kan gebruiken.

1. religieus gebruik, bijvoorbeeld verschillende geloven in 1 kerk?;
2. sociaal-cultureel medegebruik (in de kerk vinden ook andere activiteiten plaats);
3. cultureel, museaal gebruik;
4. columbarium (een urnenmuur);
5. gecombineerd gebruik (met opgedeelde ruimte);
6. detailhandel en horeca (commercieel);
7. zorg en sociaal-maatschappelijk werk;
8. kantoren;
9. wonen.

Je kan ook meerdere functies in 1 kerk doen. Bedenk welke gevolgen dit heeft voor de inrichting. Ben je bereid om mee te werken om je eigen plan voor elkaar te krijgen?

Stuur ons je ideeën in de vorm van een verhaal, tekening, filmpje. Je kan een idee namens de hele klas op sturen of elke leerling kan individueel een plan opsturen. Stuur het naar:

educatie@swaensteyn.nl

(Museum Swaensteyn is penvoerder van hert erfgoedpodium)

Meer weten?

<http://cbg-migranten.blogspot.nl/2010/09/frankrijk-genealogisch-onderzoek-in.html>

https://cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/rce_2012_een_toekomst_voor_kerken-2.pdf

Colofon

Lesopzet, verantwoording en opdrachtenboek: Annemieke Fierinck, Janneke van Wijk

Tekst en Samenstelling: Annemieke Fierinck en Janneke van Wijk

Advies: MediaMucho

Fotografie: Annemieke Fierinck

Vormgeving: De Mobiele Kunstbrigade

Met zeer veel dank aan: Marianne Mesker en de leden van het Erfgoedpodium

2017

Vragen? Neem contact met ons op.

Erfgoedpodium Leidschendam-Voorburg

http://wiki.toenleidschendam-voorburch.nl/wiki/Erfgoedpodium_Leidschendam-Voorburg

educatie@swaensteyn.nl

<http://www.swaensteyn.nl/>

<https://www.facebook.com/ErfgoedpodiumLV/>

